

Прищепов Микола Михайлович,

ORCID ID: 0000-0002-0642-1274

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR INNOVATIVE ACTIVITIES: PRACTICAL ASPECT

Стаття присвячена практичному аспекту професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності. Зазначено, що головною особливістю підготовки майбутнього вчителя є освітня діяльність, що спрямована на формування високого рівня компетентності в обраній професії. Підставою для цього є розкриття сутності інноваційної діяльності, яка спрямована на реалізацію результатів наукових досліджень та передового практичного досвіду в соціально-економічному становленні суспільства. Визначено, що концепція професійної підготовки майбутнього вчителя спирається на методологічні підходи (традиційний, діяльнісний та ціннісно-особистісний) та передбачає формування у студентів знань та умінь, що необхідні для реалізації інноваційної діяльності у професійній галузі. Виявлення практичних аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності (на прикладі технології проєктного навчання) здійснювалося під час розробки моделі та технології, де вони знайшли своє відображення. Модель підготовки забезпечує системність і цілісність даного процесу і включає такі компоненти: цільовий, змістовий, процесуальний та оціночно-результативний. Технологія підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності передбачає впорядковану сукупність дій, що забезпечує досягнення майбутніми вчителями середнього та високого рівня готовності до інноваційної діяльності у процесі послідовного просування від когнітивного до практичного та рефлексивно-оцінного етапу з постійною опорою на рефлексію та самооцінку. Визначено, що особливостями підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності є: максимальне використання практики та самостійної роботи у навчальному процесі підготовки студентів; спрямованість процесу навчання студентів на результати їхньої освіти, а також затребуваність випускників на ринку праці; розуміння результатів процесу навчання студентів як компетенцій, що набувають випускники, їх професійної та соціальної активності; розробка системи безперервного контролю, багатоаспектної оцінки та управління якістю освіти. Доведено, що зазначені в статті теоретичні засади, концепція, модель та технологія відображають найбільш істотні практичні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.

Ключові слова: майбутній учитель, інноваційна діяльність, теоретичні засади, концепція, модель, технологія професійної підготовки.

The article is devoted to the practical aspect of professional training of future teachers for innovative activities. It is noted that the main feature of training future teachers is educational activity aimed at the formation of a high level of competence in the chosen profession. The basis for this is the disclosure of the essence of innovative activity, which is aimed at the implementation of the results of scientific research and advanced practical experience in the socio-economic development of society. It is determined that the concept of professional training of future teachers is based on methodological approaches (traditional, activity and value-personal) and involves the formation of knowledge and skills in students that are necessary for the implementation of innovative activities in the professional field. The identification of practical aspects of professional training of future teachers for innovative activities (using the example of project learning technology) was carried out during the development of the model and technology, where they were reflected. The training model ensures the systematicity and integrity of this process and includes the following components: target, content, procedural and evaluation-result. The technology of training future teachers for innovative activities involves an orderly set of actions that ensures that future teachers achieve an average and high level of readiness for innovative activities in the process of consistent progress from the cognitive to the practical and reflective-evaluative stage with constant reliance on reflection and self-assessment. It has been determined that the features of training future teachers for innovative activities are: maximum use of practice and independent work in the educational process of training students; orientation of the student training process to the results of their education, as well as the demand for graduates in the labor market; understanding the results of the student training process as competencies acquired by graduates, their professional and social activity; development of a system of continuous control, multi-aspect assessment and management of the quality of education. It is proven that the theoretical principles, concept, model

and technology specified in the article reflect the most significant practical aspects of the professional training of future teachers for innovative activities.

Key words: future teacher, innovative activity, theoretical foundations, concept, model, technology of professional training.

Постановка проблеми. Зміни у вітчизняній освіті продиктовані державними пріоритетами у розвитку економіки та суспільства. Зараз умови інноваційного розвитку України провокують значне обговорення у наукових колах. Безперечно, участь вищої школи у цьому процесі є вирішальним чинником становлення інноваційного суспільства. Саме зміст та технології вищої освіти можуть забезпечити формування нового типу особистості випускника, високопрофесійного та орієнтованого інноваційно вирішувати поставлені завдання. Робота в цьому напрямі означає новизну, інші цілі, переробку змісту та процесу реалізації професійної діяльності тощо.

Головною особливістю підготовки фахівця, зокрема майбутнього вчителя, стає освітня діяльність, спрямована на формування високого рівня компетентності в обраній професії. Підставою для цього є розкриття сутності інноваційної діяльності, яка спрямована на реалізацію результатів наукових досліджень та передового практичного досвіду в соціально-економічному становленні суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності є предметом дослідження багатьох учених. Так, у наукових здобутках М. Артюшиної визначено сутність та особливості інноваційноорієнтованого підходу у сучасній вищій освіті. У дисертаційному дослідженні І. Гавриш охарактеризовано теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності. Наукові праці О. Дубасенюк присвячені інноваційним освітнім технологіям та методикам у системі професійно-педагогічної підготовки. Р. Михайлишин у своєму дослідженні розглядає якісний аспект професійної готовності педагога до інноваційної діяльності. Наукові здобутки В. Урського, О. Огієнко, Т. Калужної та Л. Мільто присвячені формуванню готовності вчителів до інноваційної діяльності. У дослідженнях В. Старости та І. Гошко визначено структурні компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності.

Мета статті. Основною метою цієї роботи є перевірка актуальності розробленої технології підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності в межах професійної підготовки у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Під інноваційною педагогічною діяльністю ми розуміємо

творчу педагогічну діяльність, спрямовану на створення, освоєння, впровадження та поширення педагогічних нововведень у рамках спеціально організованого та керованого інноваційного процесу. Технологія проєктного навчання передбачає певний алгоритм дій, спрямований на стимулювання інтересу учнів до навчання через організацію їх самостійної діяльності, постановки перед ними цілей та проблем, вирішення яких призводить до появи нових знань, умінь та навичок.

Досвід вітчизняних та зарубіжних досліджень показує, що здатність до інноватики та інноваційного мислення виявляють переважно ті фахівці, професійна підготовка яких була організована на засадах проблемного навчання та діяльнісного підходу. У структурі навчальної діяльності присутній інноваційний науково-дослідний компонент, який характеризується включенням суб'єкта інноваційної діяльності (студента) до спеціально організованого у ЗВО науково-дослідного простору, який розуміється нами як частина освітнього середовища, де здійснюється комунікаційна взаємодія з метою професійного розвитку [2]. Облік принципів розвитку суспільства, втілених у реалізації педагогічної освіти за державними освітніми стандартами, а також дослідження питань перебудови всієї професійної освіти загалом дозволяють розробляти та здійснювати підготовку нових фахівців у сфері освіти, що здатні креативно мислити та ефективно діяти в інноваційному суспільстві.

На основі проведеного теоретичного аналізу наукових [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7] нами була розроблена концепція професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності на прикладі технології проєктного навчання, яка спирається на методологічні підходи (традиційний, діяльнісний та ціннісно-особистісний) та передбачає формування у студентів знань та умінь, що необхідні для реалізації інноваційної діяльності у професійній галузі.

Традиційний підхід орієнтований на передачу студентам (майбутнім учителям) певного рівня знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення інноваційної діяльності.

Діяльнісний підхід розкриває алгоритм підготовки до інноваційної діяльності в єдності мотиваційного, креативного та особистісного компонентів, що, на наш погляд, є доцільним організувати на прикладі технології проєктного навчання.

Ціннісно-особистісний підхід акцентує увагу на формуванні ціннісних орієнтацій та суб'єктних якостей, необхідних для реалізації особистісного прийняття інноваційної діяльності майбутніми вчителями, дозволяє її уявити як цінність сучасної освіти та визначає необхідність її становлення у процесі професійного навчання.

Виявлення практичних аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності (на прикладі технології проєктного навчання) здійснювалося під час розробки моделі та технології, де вони знайшли своє відображення.

Модель підготовки забезпечує системність і цілісність даного процесу і включає такі компоненти [6]: цільовий, змістовий, процесуальний та оціночно-результативний. Розглянемо кожний із компонентів більш детально.

Цільовий компонент моделі орієнтує підготовку майбутнього вчителя до інноваційної діяльності на основі традиційного, діяльнісного та ціннісно-особистісного підходів, а також значущих принципів навчання: гуманізації, науковості, доступності та систематичності та послідовності, активності, самостійності, творчості та ініціативи, зв'язку теорії з практикою, позитивного емоційного фону.

Змістовий компонент включає в себе сукупність професійно-значущих знань (інноватика як сучасна галузь педагогічного знання, її історичні, теоретичні та практичні аспекти, проблеми підготовки та готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, ціннісні основи інноваційної діяльності вчителя, технології проєктного навчання), необхідних умінь та навичок (вміння визначати концепцію, головну ідею проєкту, актуальність, роль та значення дослідження, передбачати результати та наслідки проєкту, вміння пошуку, аналізу та оцінки інформації, оприлюднення результатів проєкту); ціннісних орієнтацій (ідеали, переконання та інтереси особистості у сфері інноватики) та суб'єктних якостей (активність, самостійність, ініціативність, автономність, самоорганізація, здатність до творчості, рефлексивність), що реалізуються в рамках спеціального навчального курсу [5].

Процесуальний компонент розкривається через сукупність форм, методів і засобів навчального процесу (лекції, семінари, практичні заняття, круглий стіл, консультація, конференція; методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання: пояснювальний, репродуктивний, проблемний, евристичний і дослідницький методи; офіційні документи, навчальна та наукова література,

суб'єкт-суб'єктний характер взаємовідносин студентів та викладача, проблемний, евристичний та дослідницький характер навчання, емоційна виразність педагога, довіра та повага у процесі навчання, організація самопізнання та організація самопізнання самооцінки у структурі навчального курсу).

Оціночно-результативний компонент спрямований на діагностику готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності (на прикладі технології проєктного навчання) на основі розроблених критеріїв (когнітивний, діяльнісний та ціннісно-особистісний), рівнів (високий, середній та низький), показників готовності та діагностичних методів анкетування.

У процесі дослідження ми розробили технологію підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, під якою розуміємо впорядковану сукупність дій, що забезпечує досягнення студентами (майбутніми вчителями) середнього та високого рівня готовності до інноваційної діяльності у процесі послідовного просування від когнітивного до практичного та рефлексивно-оцінного етапу з постійною опорою на рефлексію та самооцінку. Її розробка здійснювалася відповідно до представленої раніше концепції та моделі [2].

На когнітивному етапі технології підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності необхідно розповісти про мету та завдання підготовки, закласти основи наукового розуміння інноваційної діяльності вчителя, сформувати необхідні для її здійснення ціннісні орієнтації та суб'єктні якості особистості майбутніх учителів.

На початку цього етапу викладач проводить вступне заняття, розкриваючи актуальність підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, а також актуалізуючи педагогічну рефлексію та самооцінку. Потім доцільно розповісти про зміни у формах взаємодії людини з соціумом, оновлення освіти, цінності освіти та інтелекту, про зміни вимог до професіоналізму вчителя. Разом з тим, потрібно наголосити на цінності творчої діяльності вчителя в таких аспектах як: професійне та особистісне зростання, профілактика професійного «вигорання», покращення результатів підготовки учнів та вихованців. Після цього представляється доцільним проінформувати студентів про основні поняття інноватики як сучасного напрямку педагогічного знання: «новація», «інновація», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність» вчителя, розкрити сутність та особливості поширення та впровадження нововведень в освіті, аналітично представити основні наукові

підходи та трактування до розуміння підготовки та готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності. Даний етап потрібно завершити заняттям, у межах якого необхідно обговорити та обмінятися думками з найбільш актуальних питань вивченого навчального матеріалу [1].

Окремим аспектом цього етапу виступає початок формування ціннісних орієнтацій та суб'єктів особистості, необхідних для здійснення інноваційної діяльності вчителем. На нашу думку, на початку підготовки необхідно докладно та чітко проінформувати студентів про них, розкривши їхню сутність та значущість. Далі буде потрібна організація ціннісно-орієнтаційної діяльності для усвідомлення їх особистої значущості в майбутній професії, а застосування студентами педагогічної рефлексії та самооцінки дозволить оцінити власні можливості та перспективи розвитку в цьому напрямі.

Ефективність розглянутого етапу технології підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності багато в чому залежатиме від повноцінної реалізації цільового та процесуального компонентів моделі підготовки. Деякі їх елементи, такі як принципи та умови підготовки, необхідно реалізовувати на всіх етапах технології, але через те, що даний етап є когнітивним, основною формою організації занять повинні стати проблемні лекції. У рамках лекційних занять можливе використання таких елементів ціннісно-орієнтаційної діяльності як емоційна виразність викладача з метою демонстрації особистого ставлення до окремих питань навчального курсу [4].

Питання актуальності інноваційної діяльності вчителя на сучасному рівні розвитку вітчизняної освіти та теоретичні аспекти педагогічної інноватики потрібно розкрити за допомогою семінарських занять, які можуть бути вибудовані в евристичному ключі (частково-пошуковий метод проведення). На семінарському занятті потрібна організація виступів студентів, подальша дискусія між студентами та викладачем щодо заздалегідь підготовленої інформації, яку необхідно обговорити, осмислити та оцінити. Для організації ціннісно-орієнтаційної діяльності необхідно підтримувати суб'єкт-суб'єктний характер взаємовідносин між студентами та викладачем, надавати студентам право на особисту точку зору з питань, що розглядаються, виявляти емоційну виразність [3].

З метою організації ціннісно-орієнтаційної діяльності, використання педагогічної рефлексії та самооцінки, на останньому занятті цього етапу (круглий стіл) відбувається обговорення та обмін

думками з вивчених ключових питань. Від студентів може знадобитися конспектування основних ідей та пропозицій, власних оцінок та міркувань, а також висновків викладача. На даному етапі можуть бути використані всі заявлені засоби навчання, що дозволить розширити наукові уявлення студентів про інноватику та інноваційну діяльність вчителя (нормативні документи, навчальна та наукова література, електронні та Інтернет-ресурси) та ефективно організувати процес підготовки майбутніх вчителів до інноваційної діяльності (навчально-методичні рекомендації для студентів).

На практичному етапі технології підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності набуті знання та ціннісні орієнтації закріплюються в практичній проєктній діяльності, а також продовжується формування суб'єктів особистості майбутніх учителів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності [7].

Для досягнення ефективності доцільно запропонувати студентам виконати основний фронтальний дослідницький проєкт (наприклад, на тему «Учитель-новатор»). Для його здійснення можлива розробка міні-проєктів, які можуть бути як індивідуальними, так і груповими, а також різних видів (дослідними, практичними, творчими, рольовими та інформаційними) та розглядаються як короткострокові та середньострокові (термін виконання від одного тижня до місяця). Перспективними напрямками досліджень можуть бути міні-проєкти, присвячені основам професійної діяльності та шляхам її вдосконалення («Удосконалення професійної діяльності вчителя», «Портрет сучасного вчителя»), актуальним теоретичним і практичним питанням інноватики («Інноватика як галузь педагогічної науки», «Проблеми поширення та впровадження нововведень в освітній процес»), інноваційної діяльності сучасного вчителя («Творчість у педагогічній діяльності», «Актуальні проблеми інноваційної діяльності сучасного вчителя»). З метою реалізації цього задуму даний етап підготовки може складатися з двох підетапів.

У рамках першого підетапу можливе проведення класичної тріади занять, присвяченої технології проєктного навчання (лекція-семінар-практичне заняття). На лекціях доцільно розглянути сутність технології проєктного навчання, її актуальність та шляхи реалізації. Особливе значення має такий аспект як взаємозв'язок інноваційної діяльності вчителя з можливостями технології проєктного навчання. Як і на когнітивному етапі, проблемна лекція передбачає використання

ціннісно-орієнтаційної діяльності (емоційна виразність викладача, суб'єкт-суб'єктні відносини, актуалізація рефлексії та самооцінки). На семінарських заняттях розглядаються питання, присвячені видам проєктів, можливостям їх використання в освітньому процесі школи в урочний та позаурочний час. На семінарських заняттях, як і на когнітивному етапі, організовується обговорення між студентами та викладачем, за заздалегідь підготовленою інформацією. Практичні заняття за обсягом займають найбільше часу та на першому підетапі присвячені розробці міні-проєктів, тематика яких представлена вище. Їхню презентацію, обговорення та оцінювання, на наш погляд, доречно провести на проміжній навчальній конференції [6].

Робота над основним фронтальним дослідницьким проєктом (наприклад, «Учитель-новатор») проводиться на другому підетапі на практичних заняттях. Презентація, обговорення та оцінка проєкту може відбуватися на навчальній конференції, а обговорення, обмін думками щодо найбільш значущих та дискусійних питань даного етапу технології – у рамках круглого столу.

На *рефлексивно-оціночному етапі* технології підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності викладач підбиває підсумки підготовки, знову актуалізує педагогічну рефлексію та самооцінку, проводить діагностику готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності. Перед іспитом проводиться консультація, під час якої викладачеві необхідно розкрити основні вимоги до відповідей піддослідних, коротко розглянути та узагальнити питання до іспиту, відповісти на

запитання студентів [2]. За допомогою іспиту можна діагностувати набуті студентами знання, що формуються або сформовані ціннісні орієнтації, необхідні для інноваційної діяльності вчителя, оцінити чіткість, широту, глибину, усвідомленість, логічність відповідей досліджуваних, їх здатність висловити і обґрунтувати власну думку. анкети, одна з яких спрямована на діагностику готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності виходячи з трьох критеріїв готовності. становленні. У доповненні до цього на всіх етапах підготовки можливе використання такого діагностичного методу, як спостереження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянуті в цій статті теоретичні засади, концепція, модель та технологія дозволили нам відобразити найбільш істотні практичні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.

Також слід зазначити, що розвиток педагогічної освіти можливий за умови врахування особливостей підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, таких як:

- максимальне використання практики та самостійної роботи у навчальному процесі підготовки студентів;
- спрямованість процесу навчання студентів на результати їхньої освіти, а також затребуваність випускників на ринку праці;
- розуміння результатів процесу навчання студентів як компетенцій, що набувають випускники, їх професійної та соціальної активності;
- розробка системи безперервного контролю, багатоаспектної оцінки та управління якістю освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артюшина М. Сутність та особливості інноваційноорієнтованого підходу у сучасній вищій освіті. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2009. С. 15–22.
2. Гавриш І. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності. (Дис. докт. пед. наук). Харків, 2006. 572 с.
3. Дубасенюк О. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: Монографія. Житомир, 2009. С. 14–47.
4. Михайлишин Р. Професійна готовність педагога до інноваційної діяльності: якісний аспект: *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 31. С. 11–18.
5. Огієнко О., Калюжна Т., Мільто Л. та ін. Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності: теорія і практика: кол. моногр. Київ, 2016. 258 с.
6. Староста В., Гошко І. Структурні компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності. *Зб. наук. пр. ЗОІППО*. 2018. С. 1–6.
7. Уруський В. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: метод. посіб. Тернопіль : ТОКІППО, 2005. 96 с.